

Slovensko narodnoprebudno govorništvo v 19. stoletju

Pogled skozi zgodovino nam dokazuje, da je slovenskemu govorništvu pustilo svojevrsten pečat prav 19. stoletje. To je bilo obdobje, ko so naprednomisleči Slovenci poskušali doseči spremembe in s svojim programom pritegniti najširše množice ljudi. Prvi zametki narodne prebuje segajo v l. 1848, ko so slovenski izobraženci prvič javno zahtevali Zedinjeno Slovenijo, a narodni program zaradi obstoječih razmer še ni mogel zaživeti. Znova je postal aktualen v ustavni dobi s pojavom slovenskih društev, čitalnic in političnih organizacij, ki so združevale enako misleče ljudi. Gibanje, ki se je širilo predvsem s preprosto močjo besed, izgovorjenih v maternem jeziku, je iz leta v leto pridobivalo več privrženecv in zavest o ključnih vprašanjih slovenskega naroda – o narodni avtonomiji, jeziku, šolstvu in kulturi – se je dokončno izoblikovala ob t. i. taborskem gibanju. S temi govorniškimi prireditvami na prostem so pritegnili še kmečko prebivalstvo in tako je gibanje za uveljavitev materinščine in združitev enako govorečih podprlo vse slovensko ljudstvo. Kljub temu da do l. 1871, ko je vlada prepovedala organiziranje taborov, Slovenci niso dosegli, kar so hoteli, je konec 60. let slovenski narod prvič nastopal in deloval kot celota, ideja tega zgodovinskega gibanja pa je vodila narod skozi zgodovinske prelomnice v naslednjem stoletju.

Gre torej za čas v slovenski zgodovini, ko so napredek in uspeh narodnega gibanja zaznamovali predvsem govorniki. Prek njihovih javnih nastopov se je izoblikovala zavest o ključnih vprašanjih obstoja slovenskega na-

roda in zavest o skupnem slovenskem jeziku, ki je bil do tega časa precej neenoten. V tem formativnem obdobju razvoja slovenskega jezika in govornega sporazumevanja je jezik postal politična kategorija, pot za doseganje političnih ciljev ter najvišja vrednota slovenskega naroda.

Nezamenljiva vloga slovenskih narodnih govornikov se torej kaže na treh ravneh – na jezikovni, narodno-politični in retorični. S praktično rabo so sooblikovali razvoj jezika in javne razprave so pripomogle k jezikovno-kulturnemu formiranju slovenskega naroda (Kos 1996). Z izraženimi prepričanji in stališči se je začela razvijati politična javnost in krepiti nacionalna identiteta, ki je do tega časa obstajala le kot retorična vizija posameznikov (Bormann 1972). Tako izhajamo iz predpostavke, da se brez govornikov tega časa in brez retorične vizije razvoja slovenske družbe ne bi oblikovala kolektivna zavest, ki je vodila skupnost slovenskega naroda skozi zgodovino in usmerjala politično dogajanje. To je bilo v bistvu gibanje za nacionalno osvoboditev¹ (Anderson 1998: 61). Zamišljena skupnost² je postala jasno izražena zahteva vseh slovensko govorečih slojev, vseh slovenskih pokrajin, temu nacionalnemu gibanju pa se je pridružil tudi marsikateri Neslovenec.

Ne glede na težo zgodovinske učinkovitosti si oglejmo predvsem retorično strukturo znotraj tega historičnega gibanja. V ospredju ni doseženi cilj, ampak sam poskus doseganja sprememb. Centralni izziv retoričnega gibanja se je odražal v premaknitvi mišljenja, v spodbudi najširšega ljudstva k akciji. Ključno

vprašanje retoričnega vzorca je bilo, kako z retorično namero pridobiti javno mnenje za sprejetje ideje o združenji Sloveniji. Prva družbenozgodovinska točka, na kateri se je gibanje začelo odvijati, je dejstvo, da so postajali Slovenci vse bolj nezadovoljni s položajem slovenskega jezika in razpršenostjo enako govorečih po različnih pokrajinah. Tendence tega gibanja značilno nakazuje vrsta ohranjenih govorov. Osnovni namen prebujajočih se slovenskih političnih govornikov je bil torej publiko ogreti za skupnost, ki bi imela enake pravice kot drugi, že obstoječi narodi.

Zanimivo je, da že med govorniki 19. stoletja najdemo vse – od sijajnih, pesniško izdelanih, duhovitih govorniških stvaritev do plitvih, pustih, praznih in dolgočasnih govorov. Razprava izpostavlja tiste osebnosti, ki so govorniški prostor zapolnile s kakovostjo in učinkovitostjo ter predstavljajo celostni oratorski format, njihovo težišče pa je v moči prepričljivosti. Vsi izbrani govorniki so bili aktivni delavci za narod in so resnično goreli za predstavljeno idejo. S svojim *patosom* so močno vplivali na strasti poslušalcev, kar je razvidno iz medklicev, sodelovanja, prikimavanja in vznburjenja. Postopoma se je oblikoval retorični vzorec kot način nagovarjanja slovenskega ljudstva z *ljubi Slovenci, dragi rojaki, slovenski možje*. Argumenti, ki so jih izpostavljali, so bili položaj v preteklosti, pomen naroda in primerjava z drugimi narodi ter kultura v maternem jeziku. Vsi so torej poudarjali položaj Slovencev skozi zgodovino in utemeljevali enakopravnost z drugimi narodi. Vzkliki na taborih “*Danes narod govori, Dajte nam Slovenijo ...*” so jasno izražene zahteve zaokrožili in pokazali odločnost v nadaljnjem boju.

Retoriko zgodovinskega gibanja v 19. stoletju lahko razdelimo na več stopenj. Napredne misli lahko najprej zasledujemo skozi pridige, nato se je prepričevanje okrepilo z govori v čitalnicah, državnem in deželnih zbo-

rih, vrh pa je doseglo z javnimi govori v slovenskem jeziku pred množicami zbranih ljudi na taborih. Začetno fazo predstavlja Anton Martin Slomšek, ki je dramil Slovence v času, ko je narodnjaštvo še spalo. Že v predmarčnem času, l. 1838, je s pridigo *Dolžnost svoj jezik spoštovati* prebujal zavest o pomenu naroda in narodnega jezika. Ta pridiga je kot temeljna listina njegovega narodnega čuta in nazora, kot pravi programski manifest videnja in vizije slovenskega narodnostnega samoozaveščanja in preporoda (Zavrnik 1996: 72) izšla šele l. 1849 v Drobtnicah, ko se je obdobje prvega navdušenja za slovenstvo pod pritiskom že nekoliko umirilo. Pridige ne moremo razumeti zgolj kot neke vrste slavnostni govor v Aristotelovem pojmovanju slavnostnega govorništva. Osnovni cilj tega besedila namreč ni le pridobiti razumevanje poslušalcev, ampak spodbuditi h konkretnim dejanjem.

To je čustveno izredno nabit govor, goreč, z njim Slovincem odpira oči, jih svari, na trenutke celo žuga. Besede, ki jih v pridigi uporablja, izražajo notranji žar, vnemo, stopnjujejo napetost, zaradi česar *etos* žari iz vsebine in oblike govora. Bogato besedišče, nazornost, konkretnost in jasnost nakazujejo način navezave stika z občinstvom. Slomškov govor zaznamuje skrbno premišljena raba besed, slikovitost, vznburjenost in svojevrstni govorniški ritem. Čustvena zavzetost se npr. kaže v izrazni slikovitosti in v nekaterih že kar dramatičnih prvinah prikazovanja položaja in vloge slovenskega jezika: “*žalostno bi bilo orgel petje, ako bi vse piščale enako pele; dolgočasna bi bila muzika, al’ bi ne bilo več muzikalskih orodij – žalosten in dolgočasen bi bil tudi svet, naj bi vsi ljudje le v enem jeziku marnvali. Ravno tak lahko bi bilo vsemogočnemu Bogu vsem ljudem en jezik v govorjenji dati, kakor dati apostelnom v vseh jezikih govoriti; al’ božja previdnost in modrost tega ni storila; zato je sv. Duh /.../ vse jezike pos-*

vetil, da vsak svoj jezik, v kateremu govori, po vrednosti s hvaležnim srcem štima, ino zanj Bogu spodobno čast ino hvalo da. To smo tudi mi dolžni storiti."

Obravnavana pridiga pa ni samo čustveno prepričljiva, ampak sledimo izdelani notranji logiki teme, s katero argumentira svoja stališča in obvešča poslušalce. Posamezne argumente med sabo smiselno povezuje, tako da njegov govor ne deluje razsekano. Izbrani dokazi imajo veliko prepričevalno moč, saj so del vrednostnega sistema občinstva. Besedilo ima klasično zgradbo, kar dokazuje, da ni bil samo mojster v slovenskem jeziku, ampak je dobro poznal tudi pravila in elemente prepričevanja. Zadosti trem kriterijem jasnosti, tj. čistosti, natančnosti in ustreznosti. Uporablja besede takratnega obdobja, izogiba se tujkam in najde okoliščinam ustrezno slovensko besedo. Najmočnejše orožje mu je pre-

prost in jasen stil z ljudskim izrazoslovjem in frazeologemi iz vsakdanje, preproste govorice. Svojo metaforiko, ki je bogata, a hkrati odraz neposrednega, trdega kmečkega življenja, gradi na elementih, ki so bili takratnemu občinstvu znani, kar je priporočala tako klasična kot krščanska retorika. Dobro je vedel, kakšna je stopnja izobrazbe in dojemljivost poslušalcev, katera beseda je zanje razumljiva in se približal njihovem načinu razmišljanja. Vsa didaktična ali retorična sredstva, ki jih je uporabljal, so v funkciji ponazorila ali zgleda. Vrline njegove pridige se torej odražajo skozi jasno razporeditev snovi, smiselno razlaganje in dokazovanje ter natančno določen in predstavljen cilj. Njegove besede razumljivo niso ostale neopažene in mnoge Slovence je spodbudil k razmišljanju, če že ne k aktivnemu delovanju na jezikovnem, političnem ali kulturnem področju.

Christoph Steidl Porenta: Škofovska palica za novomeškega škofa. Fotografija: Andrej Blatnik.

Drugo fazo historičnega gibanja predstavljajo prvi čitalniški in poslanski govori. Čitalnice kot kulturne prireditve, kjer se je bralo, deklamiralo, govorilo, plesalo, so spodbujale h govorjenju v narodnem jeziku, zaradi česar se je krog napredno mislečih večal. Med čitalniškimi govorniki srečamo že vrsto natančno izdelanih govorov, ki so bili namenjeni že širšemu krogu poslušalcev, saj so se teh prireditev udeleževali ljudje različnih stanov. Med najvplivnejšimi predstavniki političnega življenja v 19. stoletju je bil Janez Bleiweis, ki ga je Tita Kovač Artemis označila kot slovenskega oratorja. V literaturi je predstavljen kot oče slovenskega naroda, prvi narodni buditelj, steber slovenstva. S svojo politično preudarnostjo, treznostjo in delovanjem za narod je slovensko ljudstvo nagovarjal ob različnih priložnostih. Prepričal je predvsem s svojim delovanjem in ugledom, ki ga je imel v takratni družbi.

Ob ustanovitvi ljubljanske čitalnice l. 1861 je v pozdravnem govoru postregel z natančnimi podatki o Slovencih in slovenskem narodu, ki jih je podkrepil z nazornimi zgledi. Uporabil je Kozlerjev zemljevid, na katerem je začrtal meje slovenskih pokrajin, ter navzočim pokazal knjige, ki govorijo o Slovencih in slovenskem jeziku. Od nekoliko suhoparnega navajanja podatkov, npr. o obsegu slovenskega ozemlja, številu živčih Slovencev po posameznih pokrajinah in o ponemčenih oblikah slovenskega jezika, se je oddaljil s premičnimi vložki v kompoziciji govora, npr.: *“Bog ne daj, da bi se morebiti nekatere mojih ljubeznivih slušateljic ali nekateri mojih dragih slušateljev prestrašili, da jih bodem morebiti trpinčil z učenimi rečmi, katere so v šoli, ne pa v čitalnici na svojem mestu! Nikar, lepo prosim, ne bojte se tega! Dobro razločujem, da na mesto, katero je namenjeno veselemu petju in poštenemu raju, ne gre krama učena.”* S takšnimi digresijami je poslušalce pomirjal, tolažil, spodbujal ter naredil besedilo živo in

prijazno tudi za preproste, neuke ljudi. Kljub prizadevanju za jasnost pa o prepričljivosti govora niso bili enotnega mnenja. Izobraženci so njegov govor hvalili, mnogim pa so bili ti podatki in logično dokazovanje prezahtevni³. Čeprav so bila mnenja med občinstvom deljena, so njegove besede pomenile odločnost, premišljenost in natančnost. Ljudje so mu verjeli ter zaupali, s svojo etično držo pa si je pridobil sloves razumskega in očarljivega govornika⁴. K temu je verjetno pripomoglo tudi dejstvo, da svojega – precej dolgega in zahtevnega – govora ni bral, ampak “so mu besede prosto tekle, čeprav je imel govor napisan” (Kovač Artemis 1990: 88). Poleg tega pa je s svojim besedilom o razlikovanju med slovenskim in kranjskim jezikom vsekakor prinesel pomembno sporočilo za narodno-politični boj, saj je bil prvi, ki je jasno definiral, kje so meje Kranjske in kje Slovenije.

Z ustavno dobo so Slovenci dobili možnost za svoje predstavnike v državnem in deželnih zborih. Čeprav na začetku na to novost niso bili pripravljeni, so l. 1867 dosegli splošni volilni uspeh in s tem prevlado slovenskih poslancev. Prvi slovenski poslanci v zborih so imeli veliko težjo nalogo kot drugi govorniki v retoričnem gibanju. Kajti njihovi govori niso bili govori pred množico, ki jo pridobiš z emocionalnimi apeli, s humornostjo in jedrnatostjo. Pred sabo so imeli pretežno izobražence (večinoma nastrojene proti slovenskemu gibanju), ki jih je bilo potrebno prepričati z argumenti, njihovi govori pa so morali imeti drugačno obliko, razporeditev snovi in izvedbo. Zato je *logos* pri parlamentarnih govorih tako pomemben, saj se v argumentirani razpravi pokaže vrlina govornika, ki z uspešno izpeljanimi dokazi spreminja mnenja in stališča poslušalcev.

Ideja celotnega retoričnega gibanja, ki je do tega časa prepričevala slovensko govoreče in jih vabila k združitvi, je sedaj segla na drugo področje – med poslance, s čimer je bilo slo-

vensko narodno gibanje postavljeno ob bok drugim zadevam, ki so se dotikale skupne države. Zamisljena skupnost, ki je bila na začetku gibanja le retorična vizija, je sedaj odmevala v poslanskih klopeh, se razširjala in s tem dobivala novo vlogo. Naloga slovenskih poslancev ni bila lahka – razpršiti so morali zmote o slovenskem narodu, preusmeriti mnenje predstavnikov dominantnega naroda, širiti njihovo obzorje in nenazadnje poučevati jih o situaciji, v kateri so se Slovenci znašli. Za narodno gibanje je bilo še posebej pomembno zagovarjanje predloga o slovenskem jeziku v deželnih zborih poslanca Lovra Tomana⁵ l. 1861.

Njegov govor, ki so ga označili kot navdušujoč, poslanec Mihael Ambrož pa ga je ocenil kot *“navdušene besede miru in sprave”*, ima klasično dovršeno zgradbo, skozi katero kontinuirano podaja misli. To je oblikovno, kompozicijsko in stilno skrbno izdelano besedilo. V ospredju je razumsko dokazovanje z dovršeno izdelano notranjo logiko, ki pa ni dolgočasno in kljub obilici podatkov ne deluje suhoparno. Moč njegove prepričljivosti se ne kaže le v skrbnem podajanju logičnih argumentov, s katerimi razpršuje zmote takratnega mišljenja in preusmerja mnenje poslancev, ampak je treba poudariti njegov stil, s katerim razgiba suhoparni politični jezik. Govor kljub dolžini deluje presenetljivo jasno, saj je v svojem načinu dokazovanja natančen, njegove besede pa so odraz aktualne rabe takratnega časa. Razumsko podajanje dejstev razbijajo retorične figure, s katerimi obogati, če ne že kar pesniško okraši svoj govor. Med njimi je prva in najočitnejša iteracija, tj. ponavljanje besed, s katero skuša zbuditi posebno pozornost. Srečamo jih več vrst – podvojitve ali geminacije, epifore, anafore; očitno pogosto je zastopan tudi paralelizem. Zasledimo zanimive prisposode: *“Narod brez narodnosti ni nič družega kakor mlačna, nečversta in letargična tropa in truma sužnjakov, ki /.../. Mnogo stoletij je stal na-*

rod naš /.../ - zdaj tudi njemu bije ura svobode na srce.” Zvezo narodov v avstrijski državi poimenuje eno truplo, svobodo naroda označi kot sprostitve iz verig, ki so ga oklepale, jezik mu je trak, ki povezuje en rod, in posoda, ki ohranja pridobljeno ... Srečamo še vrsto drugih stilnih elementov, od retoričnih vprašanj in odgovorov do besed v zamenjanem pomenu. Njihovo število glede na vrsto besedila in namen ter ciljno občinstvo prav prijetno preseneča ter izkazuje lastno prepričanost in resnično zavzemanje za stvar, o kateri govori. Osnovno prepričevalno sredstvo predstavlja notranja razporeditev govorne snovi, pri kateri se ni naslanjal le na objektivno danost, ampak je moral argumente poiškati sam, kar je po Ciceronu vrlina govornika. S svojim predlogom je torej hotel zagotoviti nazornost položaja, da se ne bi pri vsaki razpravi postavljalo vprašanje jezika. S tem je bil jasno izražen centralni izziv govornika, da premakne poslance v akcijo, ob čemer se je začela razvijati njihova reakcija (prim. Griffin 1952). To pa je bil tudi Tomanov namen. S predstavljenim stališčem Lovra Tomana v deželnem zboru je retorično gibanje dobilo nov pomen – natančno premišljena slovenska beseda je izgovorjena postala enakovredna drugim ‘velikim’ jezikom.

Gibanje si je vztrajno utiralo pot in retorična vizija se je razširjala od peščice razsvetljenega sloja Slovencev h kolektivni zavesti pripadnikov skupnega naroda. Skupina zagovornikov Zedinjene Slovenije se je iz leta v leto večala, pri čemer je neizbrisen pečat pustilo taborsko gibanje, ki je zajelo vse slovenske pokrajine ter predstavlja vrh in hkrati končno fazo retoričnega gibanja. Prireditve na prostem, ki so jih 1868 začeli organizirati mladoslovenci, so z govorniško raznolikostjo razvemale slovenske ljudske množice za narodno-politični program, za enakopravni položaj slovenskega jezika z drugimi jeziki, za slovenščino v šolah in uradih ...

Christoph Steidl Porenta: Škofovsko palica za novomeškega škofa (detajl).
Fotografija: Andrej Blatnik.

Govorniki so imeli pred sabo množico ljudi, tudi po več deset tisoč. Takšna skupina pa zahteva popolnoma drugačen pristop kot množica v cerkvi, čitalnici, s katero so se srečevali govorniki v začetni in prehodni fazi retoričnega gibanja. Razvije se neke vrste ljudski tribun, ki skuša prepričati množico za idejo slovenskega narodnega gibanja. Govorimo lahko o demokratičnem in svobodnem oratorskem izpovedovanju (Vatovec 1972: 144). Poudariti je treba, da je bilo ljudstvo na taborih zelo pozitivno naravnano do tēm, o katerih so govorili, saj je šlo za skupno usodo slovenskega naroda. Govorniki so znali izkoristiti spoznanje, da predstavlja preprosta beseda, izgovorjena v maternem jeziku, najhitrejšo pot do src preprostih ljudi, in upoštevati, da se množično občinstvo giba na svoj način z močjo kolektivnega učinkovanja (Le Bon 2001). Množica ima rada konkretne, na-

tančne in jasne besede. Ne mara ne logike, ne statistike, ne novih spoznanj in tudi ne neznanega. Želi le, da jo nekdo razvname za določeno dejanje in sledila bo tistemu, ki bo znal prebuditi emocionalno iskro. In prav to je uspelo večini taborskih govornikov, katerih besede so valovile med narodno prebujajočim se poslušalstvom.

Po obstoječi literaturi sta bila najuspešnejša taborska govornika Valentin Zarnik in Božidar Raič. Zarnik je množico običajno pričel s pravo mero šaljivosti, saj je svoj smisel za humor vpletal v vse govore in tako spravljal množice v smeh. Po žalskem taboru, na katerem je spet blestel, je svojim sogovornikom rekel: *“Naš narod se strašno rad smeje, posebno če ne košta več kot par krajcarjev”* (Kovač Artemis 1990: 155). S svojimi dovtipnimi prisodobami⁶ je s silno močjo vplival na narod. Zarnik se na svoje govore večinoma ni pri-

pravljaj, ampak se je zanesel na svojo sposobnost vplivanja in na svoj ugled.

Slednje pa za Raiča ne moremo trditi, saj je za svoje nastope skrbno izbiral besede, jih pilil in svoj govor izpopolnjeval. Slovel je kot najbolj priljubljen ljudski govornik na slovenskem Štajerskem; z gromovitimi in navdušujočimi taborskimi govori je privabil in politično osvestil velik delež ljudstva. Bil je vsestransko razgledan, hkrati pa se je kljub izobraženosti znal na razumljiv in preprost način približati množici⁷, a pri tem ni pozabil na umetelnost izgovorjene besede. S krepkim glasom je prodiral na vse strani, da so ga slišali tudi najbolj oddaljeni. Ognjevita beseda je segla do src poslušalcev, saj se je čutila njegova ljubezen do slovenskega naroda (Vošnjak 1982: 143). Govoriti je znal s takšno zgovornostjo, temeljitostjo in iskrenostjo, da so mu sledili mladi in stari ter mu zaupali. Prizadeval si je za ponazarjanje svojih misli, slikovitost ter konkretne, natančne in jasne besede, s čimer je zbujal oz. obvladoval določena čustva pri občinstvu. Sam je verjel v to, o čemer je govoril, in je bil za svoje prepričanje pripravljen prevzeti polno odgovornost. Prav njegova prepričanost oz. čustvena vpletenost⁸ je prežarila razum poslušalcev in razvnela njihovo voljo.

Njegov govor o vpeljavi slovenskega jezika v šole na prvem taboru l. 1868 v Ljutomeru je bil kratek, a izredno učinkovit. Bogat slog, klasična zgradba, a brez tehtne argumentacije. Slednje pa ni odraz njegovega neznanja, ampak poznavanja ciljne publike, ki ne mara obilice logičnih dokazovanj in monotonosti. Udeleženci pričakujejo, da jih nekdo razvname, vendar ne toliko z logičnimi dognanji kot s prebujanjem čustvene plati. Smiselno urejen govor tvori prepleteno celoto, pri čemer je izhajal iz začetne ugotovitve, ki mu služi tudi kot dokaz, da je *“na Slovenskem naš dom”*. Težišče je na spoznanju, da človek ne razume tistih, ki mu govorijo v tujem

jeziku. Razlaga resolucije je dovolj jasna, skrbno razdelana, predvsem pa preprosta in razumljiva z zgledi iz vsakdanjega življenja. Reke, gore, hribi ... so povezani z zgodovino slovenskega naroda, saj so jim dali ime na Slovenci. Ves čas poudarja dejansko stanje, ki je v nasprotju s splošnimi pravicami nekega naroda, in to s posebnim slogovnim prijemom. Besedne igre, kot so poosebitve, ponavljanja, vzkliki, retorična vprašanja, dajejo besedilu poseben učinek. Npr. hiperbolo premišljeno postavi na mesto, kjer govori o tujcih, ki so zasedali slovensko zemljo: *“!.../ da se je tuj poplav divjih Hunov in Avarov čez našo deželo valil”*, Madžari pa so *“pridrli in se vgozdili med Slovane”*. Svoj govor zaključi z nasprotjem med delitvijo Avstrije in združitvijo Slovenije, s stopnjevanjem pa poudari moč združenih narodov. Njegovo besedilo je stilno precej bogato⁹, vendar pa njegovo metaforično izrazoslovje ni zapleteno, temveč je odraz ljudskega razumevanja in pojmovanja takratnega časa. Njegov način nastopanja, drža in vnema za slovenstvo so kar klicali k skupnemu nastopanju vseh Slovencev.

S splošnim uspehom na taborih se retorično gibanje končuje. Vsi predstavljeni govorniki so skušali pridobiti poslušalce za sprejetje ideje združene Slovenije in s tem zaznamovali narodno gibanje, ki je bilo na začetku zgolj vizija posameznih napredno mislečih Slovencev. Govorno ustvarjanje je temeljilo na neposredni, jedrnatih govorici, saj večinoma neučeno poslušalstvo ne bi moglo slediti morebitnim visokoletnim govornikovim besedam. Seveda pa je bil uspeh močno odvisen od posameznika, njegovega značaja, predvsem pa retorične, literarne (in teološke) izobraženosti in prepričanja. Razlike v slogu posameznih govorov so več kot očitne. Šole, ki so jih obiskovali slovenski narodni buditelji, so bile avstrijske, katerih namen ni bil prebuditi slovenskega nacionalnega duha, še manj ustvariti samostojno misleče, demo-

kratične in laične intelektualne osebnosti (Kastelic 2000). Vse to pa pogojuje spoznanje, da pomenijo govori, ki so nastali znotraj tega narodnega gibanja v 19. stoletju, prelomnico v slovenskem oratorskem izpovedovanju. Dokaz so, da imamo Slovenci tudi posvetno retorično tradicijo, hkrati pa poudarjajo, da se govornišstvo ni moglo razvijati, dokler jezik ni imel svoje funkcije. Ko pa dobi jezik svojo veljavo, lahko zadonijo tudi mogočne govorniške besede.

Literature:

- Anderson, Benedict (1998). *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost (Studia humanitatis).
- Aristoteles (1991). *The Art of Rhetoric*. London [etc.]: Penguin books.
- Bormann, Ernest G. (1972). Fantasy and Rhetorical Vision: the Rhetorical Criticism of Social Reality. V: *The Quarterly Journal of Speech*, 58, 396-407.
- Cicero, M. T. (2002). *O govorniku: trije pogovori o govorniku, posvečeni bratu Kvintu*. Ljubljana: Družina.
- Dermol Hvala, Hedvika (2004). *Analiza retoričnih prvin slovenskega narodnoprebudniškega govornišтва 19. stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Magistrsko delo.
- Gorše, Miroslav (1940). *Doktor Valentin Zarnik: narodni buditelj, pisatelj in politik*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Griffin, Leland M. (1952). *The Rhetoric of Historical Movements*. V: *The Quarterly Journal of Speech*, 184-188.
- Habermas, Jurgen (1989). *Strukturne spremembe javnosti*. Ljubljana: Založba ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (Studia humanitatis).
- Kastelic, Jože (2000). *Umreti ni mogla stara Sibila*. Ljubljana: Modrijan.
- Kos, Janko (1996). *Duhovna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kovač Artemis, Tita (1990). *Slovenski oratar: življenje in delo dr. Janeza Bleiweisa*. Ljubljana: P. Amalietti. Zbirka Veliki Slovenci.
- Le Bon, Gustave (2001). Mnenja in prepričanja množic. V: Splichal, Slavko (ur.), *Komunikološka hrestomatija 1*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 86-97.
- Vatovec, Fran (1972). *Retorika – govornišstvo*. Ljubljana: Pravna fakulteta v Ljubljani.
- Vošnjak, Josip (1982). *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Zavrnik, Braco (1990). *Anton Martin Slomšek*. Ljubljana: Partizanska knjiga (Znameniti Slovenci).
1. “Uradni nacionalizem” se je razvil kot odgovor na ljudski nacionalni gibanja, ki so vihrala v Evropi od dvajsetih let 19. stoletja naprej. Ljudski nacionalizem je doživel trenutek slave v revoluciji 1848 (Anderson 1998: 100, 117).
 2. Ideja Zedinjene Slovenije je postala zamišljena skupnost, ki je do takrat še nikjer ni bilo. Prebudila se je znotraj t. i. kulturne, literarne javnosti kot narodnoprebudna zahteva določenega sloja meščanstva, ki se je politično ozavedlo (prim. Habermas 1989).
 3. Pri Kovač-Artemis (1990) beremo, da je ob odhodu Bleiweis pri eni od miz zaslišal: “Kaj pesmi in govor, ampak kolone, Zalokarjeve kolone!” A Bleiweis je to komentiral: “Tudi taki morajo biti, samo da so prisotni.”
 4. Po Ciceronu v govorništvu ni ničesar pomembnejšega, kakor da je poslušalec govorniku naklonjen in tako prevzet, da ga vodita bolj duševni pritisk in razburjenje kakor razsodnost in premišljenost.
 5. Treba je poudariti, da si je Lovro Toman prizadeval za enakopravnost slovenskega jezika z drugimi jeziki v državnem zboru, čeprav ga sam ni dosledno uporabljal.
 6. Cicero široko razpravlja o šalah in duhovitostih, predvsem pa ga zanima, do katere mere si govornik lahko privoščijo šaljenje. Tako loči vsebinsko in besedno duhovitost – obe pa lahko zasledimo pri Zarniku.
 7. “Medtem ko je pri drugih umetnostih največja odlika to, kar je najbolj oddaljeno od razumevanja in čutenja neposvečenih, pa je pri govorniški umetnosti neskladnost z vsakdanjim jezikom in splošnim občutkom celo poglavitna napaka” (Cicero 2002: 12). Tega se je Raič očitno dobro zavedal.
 8. Zgodba pripoveduje, da se je v svoj govor tako zamaknil in pripovedoval tako vneto, da še telesnih bolečin ni čutil. Na ormoškem taboru naj bi med govorom zamahnil po žeblju na deski, a tega ni čutil. Šele na koncu govora je opazil, da mu krvavi prst (Gorše 1940: 97). S takim načinom govorjenja torej izpolnjuje drugi pogoj za uspeh, ki ga opisujejo klasiki, tj. navdušenje in goreča ljubezen do predmeta.
 9. Prav zaradi številnih stilnih okraskov njegov govor spominja bolj na Kvintilijanovo retoriko, kateri je stil pomembnejši od logičnih dokazov.